

слововживань), тобто найчастіше у складі ФО КТ поєднується з представниками ЛСП „Інші поняття”, „Фауна (тварини, птахи) та її конституція”, „Природні об’єкти та явища, просторові поняття, географічні назви” і „Зовнішність людини, внутрішні органи та частини тіла”.

Кількісний аналіз матеріалу дає підстави стверджувати, що із 22 виділених ЛСП, із представниками яких сполучаються досліджувані КТ у складі ФО, з найбільшою кількістю одиниць різних ЛСП іменників в англійській мові поєднуються КТ ЛСП – „чорний” (21), „червоний” (20), „жовтий” (20), „білий” (19), „зелений” (17) та „блакитний” (16). Варто зазначити, що саме ці колоративи (за Б. Берліном та П. Кеєм) є так званими **primary colour terms** у англійській мові, тобто з’явилися у мові найпершими [5]. Решта КТ сполучаються з одиницями 4 – 13 ЛСП іменників у складі ФО, крім КТ „фіолетовий”, який взагалі не сполучається з іменниками у складі ФО.

Отже, результати дослідження лексичної сполучуваності КТ з окремими іменниками, прикметниками і дієсловами у межах ФО доводять, що, до утворення ФО у поєднанні з КТ найбільш схильний іменник „man”.

КТ „black” найчастіше утворює ФО (за лексикографічними даними) з іменником „sheep”; КТ „white” з іменником „sheep”; КТ „red” з іменником „rag”; КТ „blue” з іменником „murder”; КТ „yellow” з іменником „dog”; КТ „green” з іменником „cheese”; КТ „brown” з іменником „bread”; КТ „gray” з іменником „hairs”; КТ „silver” з іменником „spoon”; КТ „pink” з іменниками „slip”, „perfection”; КТ „rosy” з іменником „glasses”; КТ „light” з іменником „day”; КТ „bright” з іменником „color”; КТ „dark” з іменниками „color”, „hour”, „side”; КТ „color” з іменником „money”.

Аналіз семантичної сполучуваності КТ з різними ЛСП іменників, прикметників і дієслів дозволяє стверджувати, що найчастіше КТ у межах ФО сполучаються з ЛСП іменників „Інші поняття”, „Фауна та її конституція”, „Природні об’єкти та явища, просторові поняття, географічні назви” і „Зовнішність людини, внутрішні органи та частини тіла”, а найбільшими за обсягом (кількістю одиниць) серед ЛСП іменників, які сполучаються з КТ, є „Інші поняття” (61 одиниця) та „Природні об’єкти та явища, просторові поняття, географічні назви” (38 одиниць).

Найбільшу кількість різноманітних семантичних зв’язків з іменниками має КТ „чорний”, який сполучається з одиницями майже усіх ЛСП.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Задорожна І. П. Семантичні та сполучувальні властивості компонентів фразеологізмів у німецькій мові : дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 „Германські мови” / Задорожна Ірина Петрівна. – Львів, 2003. – 267 с.
2. Левицкий В. В. Статистическое изучение лексической семантики : учебное пособие / Левицкий Виктор Васильевич. – К. : УМК ВО, 1989. – 155 с.
3. Венкель Т. В. Синтагматичні, парадигматичні та епідигматичні характеристики прикметників на позначення кольору в англійській мові: дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / Венкель Тетяна Василівна. – Чернівці, 2004. – 282 с.
4. Кантемір С. О. Синтагматичні та парадигматичні властивості прикметників кольору в німецькій мові : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / Кантемір Сергій Олександрович. – Одеса, 2003. – 214 с.
5. Color Naming across Languages / P. Kay, B. Berlin, L. Maffi, W. Merrifield // Color Categories in Thought and Language ; [ed. by C. L. Hardin and L. Maffi]. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – P. 21 – 56.

Євечук О. Г.
(Чернівці)

ТИПОЛОГІЯ СКЛАДНОПІДРЯДНОГО РЕЧЕННЯ В АВТОРСЬКОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

У статті проаналізовано та визначено синтаксичні конструкції складнопідрядних речень та сполучники підрядного зв’язку, які домінують в дискурсі сучасних німецьких письменників Елеонори Гуммель, Свена Регенера та Георга Клайна.

В статье проанализированы и определены синтаксические конструкции сложноподчиненных предложений, доминирующие в дискурсе современных немецких писателей Элеоноры Гуммель, Свена Регенера и Георга Клайна.

The syntactic constructions of complex sentences and conjunctions which prevail in the discourse of the modern German writers Eleonara Hummel, Sven Regener and Georg Klein, are analysed and determined in the article.

У сучасному мовознавстві дослідники акцентують свою увагу на аналізі дискурсу та розглядають його як явище поєднання синтаксичних одиниць в єдине ціле, як „гіперсинтаксис” (Б.Па-

лек) чи „макросинтаксис” (Т. А. ван Дейк). Цілком поділяємо думку європейського науковця Т. А. ван Дейка, що «дискурс» у вузькому розумінні – це текст чи розмова; у широкому – це комплексна комунікативна подія [5].

Функціонування багатоаспектних синтаксичних одиниць у мовленні та їхня структура у тексті викликають особливе зацікавлення у вчених, тому що синтаксис сприяє об’єднанню в єдину систему елементів усіх мовних рівнів. Розглядаючи речення як відносно завершене висловлювання, можна стверджувати, що кожен синтаксичну одиницю можна класифікувати як певну матеріальну субстанцію, якій характерна своя ритміко-інтонаційна структура та функції, яка вживається у визначеному контексті та є домінантою у авторському дискурсі. Адже специфіка зображення письменником дійсності обов’язково відображена у синтаксисі, виборі тих чи інших видів зв’язку та у структурно-семантичних типах речень [3].

Метою нашого дослідження є обґрунтування особливостей вживання складнопідрядних речень (далі СПР) в авторському дискурсі сучасних німецьких письменників та значення складнопідрядних речень у синтаксичній системі німецької мови.

Дослідження різних типів складнопідрядних речень, їх специфіка вживання у текстах та характеристика авторської картини світу висвітлені у працях зарубіжних авторів І.Г. Марголін, а також російських та українських вчених, зокрема, В.Г. Адмоні, В.В. Виноградова, О.І. Москальської, Т.М. Гостюк, Ю.П. Бойко, Т.В. Бухінської та ін.

За допомогою дескриптивного, структурного, дискурсивного методів та елементів кількісного аналізу визначимо особливості та закономірності використання складнопідрядних речень у творах сучасних німецьких авторів (Елеонори Гумелль, Свена Регенера та Георга Клайна) для того, щоб охарактеризувати особливості їхнього авторського дискурсу.

Об’єктом дослідження виступає складнопідрядне речення – це різновид складного речення, дві або більше предикативних частин якого поєднано підрядним зв’язком. Частину складнопідрядного речення, синтаксично залежну від іншої, називають підрядною, а частину, що підпорядковує підрядну, головною [6, с. 603]. Головне речення у складі СПР виступає як структурна основа складної синтаксичної конструкції та його основні характерні ознаки збігаються з релевантними ознаками складнопідрядного речення. У процесі дослідження встановлено типи синтаксичних структур та засоби поєднання їх у єдине ціле – текст.

За допомогою кількісного аналізу різних типів СПР, відібраних методом часткової вибірки (досліджено кожен 10 сторінку романів „Die Fische von Berlin“ Елеонори Гуммель, „Heer Lehmann“ Свена Регенера та „Libidissi“ Георга Клайна), вирізняємо значні кількісні відмінності у частотності СПР у дискурсах вищезазначених авторів (таблиця 1). Це залежить від специфіки авторського дискурсу досліджуваних нами авторів.

Таблиця 1

Частотність підрядних речень у творах сучасних німецьких авторів

Автори	Eleonora Hummel	Sven Regener	Georg Klein	Всього
Типи речень				
Subjektsätze	3	16	3	22
Objektsätze	21	28	40	89
Prädikativsätze	-	3	2	5
Attributsätze	51	54	52	157
Temporalsätze	48	56	22	126
Kausalsätze	6	13	4	23
Konditionalsätze	-	1	1	2
Lokalsätze	5	9	3	17
Konsekutivsätze	5	-	5	10
Konzessivsätze	5	11	5	21
Modalsätze	1	1	-	2
Finalsätze	12	9	11	32
Komparativsätze	11	11	7	29
Restriktivsätze	1	2	-	3
Всього	169	214	155	538

У традиційній граматиці німецької мови виділяють 14 типів складнопідрядних речень: підрядні означальні речення, підрядні додаткові речення, підрядні речення часу, місця, мети, умови, причини, підрядні порівняльні речення, підрядні підметові речення, підрядні допустові речення, підрядні наслідкові речення, підрядні присудкові речення, підрядні обмежувальні речення, підрядні модальні речення.

Результати проведеного дослідження свідчать проте, що Елеонора Гуммель, Свен Регенер та Георг Клайн використовують широкий спектр різних типів складнопідрядних речень. Встановлено 5 домінуючих типів СПР, які зафіксовані у творах і розташували їх, відповідно, до порядку частоти вживання:

1. Attributsätze (підрядні означальні речення) – 157.
2. Temporalsätze (підрядні речення часу) – 126.
3. Objektsätze (підрядні додаткові речення) – 89.
4. Finalsätze (підрядні речення мети) – 32.
5. Komparativsätze (підрядні порівняльні речення) – 29.

Використання різної кількості синтаксичних структур характеризує індивідуальний стиль письменників, авторський дискурс та формує мовну картину. Письменники підсвідомо використовують різні типи речень за значенням та структурою. Так, аналіз проведених структурних та функціональних досліджень свідчить про те, що Свен Регенер найчастіше вживає підрядні речення часу (56) із сполучниками *wenn* (31): *Wenn man von Lebensinhalt spricht, dann sieht man das Leben nur als Gefäß...* (10, S. 55) та *als* (14): *Als er oben auf dem Bahnsteig auf die U-Bahn wartete, wurde ihm sogar leicht übel, und er spielte mit dem Gedanken umzukehren, aber dann kam die U-Bahn und nahm ihm die Entscheidung ab* (10, S. 65), які є більш нейтральними і поширеними із сполучників часу у німецькій мові.

Велику частку складають і підрядні означальні речення (54), тому що цей тип складнопідрядних речень відповідає основній тенденції писемного мовлення до конкретизації і уточнення шляхом вказівки на об'єкт [2]. У цих реченнях письменник найбільше використовує такі відносні займенники, як *der*: *Der Nachthimmel, der ganz frei von Wolken war, wies in der Ferne, über Ostberlin, schon einen hellen Schimmer auf als Frank Lehmann; den sie neuerdings nur noch Herr Lehmann nannten, weil sich herumgesprachen hatte, dass er bald dreißig Jahre alt werden würde, querüber den Lausitzer Platz nach Hause ging* (10, S. 5); *die*: *Dass es nicht so wie früher ist, ist kein gutes Argument, hielt er sich selbst vor, so reden Leute, die bald dreißig werden, das ist Quatsch, es kommt nicht darauf an, dass es wie früher ist, dachte er, es kommt darauf an, dass es gut ist* (10, S. 225); *das*: *Das dürre Mädchen, das ihn zuvor von seinem Platz hatte verscheuchen wollen, stellte ihm wortlos ein neues Bier hin* (10, S. 45), які виконують роль сполучників. У німецькій мові відносні займенники *der, die, das* використовують замість сполучників *welcher, welche, welches (W-Sätze)*, які вважаються застарілими та слугують передусім для уникнення повторень. Саме повторення є типові для складних речень, які характеризують мовну картину світу Свена Регенера.

Менш застосовуються підрядні додаткові речення (28). Цей тип підрядного речення більшою мірою зустрічається зі сполучником *dass* (24): *Wenn man von Lebensinhalt spricht, dann sieht man das Leben nur als Gefäß, als Mittel zum Zweck, in das es etwas hineinzufüllen gibt, statt dass man sich vielleicht mal darüber klar wird, dass das Leben einen Wert an sich hat, und dass man, wenn man sich dauernd damit beschäftigt, es mit Inhalt zu füllen, das vielleicht überhaupt nicht kapiert* (10, S. 55), який є більш типовим для художньої літератури. Вираження об'єкта, оформлене як підрядне додаткове речення, набагато цікавіше та експресивніше, ніж вираження такого ж об'єкта у межах простого речення за допомогою прямого чи непрямого додатка [2].

У творі „Die Fische von Berlin“ Елеонори Гуммель за частотою вживання на першому місці стоять підрядні означальні речення із займенниками (*der, die, das*), які у граматиці розглядаються як *D-Sätze*. Вони виконують роль сполучників-релятивів та, як вже зазначалося вище, вживаються для запобігання повторів у авторському дискурсі, наприклад, *der*: *Wir bekamen warme Sachen, aber einem Zwölf-Stunden-Tag im Winter, der schnell kam in Norilsk und lange blieb, hielten sie nicht stand* (8, S. 188); *die*: *Meine Brotration hatte das Mittagessen nicht überlebt, der Magen bettelte knurrend um Arbeit, die ich ihm nicht beschaffen konnte* (8, S. 208); *das* (51): *„Ich habe gar nicht mehr mit dir gerechnet,“ sagte Mutter zu Vater, und mir war nicht klar, ob sie nur auf das Abendbrot anspielte, das für ihn nicht mitgedeckt war, oder auf die Gefahr, dass er uns um ein Haar zu Halbwaisen gemacht hätte* (8, S. 27). Далі за частотою використання стоять підрядні речення часу (48) із сполучником *wenn* (31): *Wenn mein Vater auf die guten alten Zeiten zu sprechen kam, erzählte er oft Geschichten von seinem Vater, der Weinbauer am Schwarzen Meer gewesen war* (8, S. 118). Частотність цього сполучника пояснюється тим, що він вживається у складнопідрядних реченнях часу, що вказують на багаторазову дію, натомість сполучник *als* зустрічається лише у реченнях з одноразовою дією в минулому часі. Третє місце займають підрядні додаткові речення із сполучниками *dass* (18): *Auf unserer Straße erzählte man sich, dass das Ehepaar sich ein Kind wünschte, aber keins bekam; dass meine Schwester frisch verheiratet war, aber keinen Mann hatte* (8, S. 128).

На основі аналізу вибірки з твору Георга Клайна „Libidissi“ встановлено, що автор найчастіше вживає підрядні означальні речення (52) із сполучниками *der* (15): *Und der Schmerz in den Eingeweiden, der die Massigen so gründlich demoralisiert, kann bei den Leichtgewichtigen zu den seltsamsten Aufschwüngen, sogar zum euphorischen Mut der Verzweiflung führen* (9, S. 146); *die* (20): *Schon die erste Benachrichtigung, die mir nichts weiter als die Aufnahme des regelmäßigen Versanddienstes ankündigte, war ein Wink, den mein ganz anders geschultes Hirn instinktiv verstand* (9, S. 47) та *das* (5): *Mein Erinnern, das sich mir sonst gerne verweigert oder mich mit unnützen Eingebungen narrt, legt mir in scheinheiliger Gefügigkeit sogar den wahren, den amerikanischen Namen auf die Lippen* (9, S. 166), які є більш характерними для складнопідрядних означальних речень. На другому місці – підрядні додаткові речення із сполучником *dass* (37): *Mit beiden Händen ergreift er meine Rechte, bittet mich flüsternd, weder Freddy noch Axom, noch Lui zu erzählen, dass er mich vor diese Tür geführt habe* (9, S. 97).

Варто наголосити на тому, що підрядні додаткові речення із сполучником *dass* утворюють необхідні смислові доповнення, тому й приєднуються до головного речення підрядним зв'язком та перебувають у тісному взаємозв'язку з присудком головного речення. Підрядні речення часу, у порівнянні з попередніми типами речень, менш вживані у творі Георга Клайна. Проте вони містять широкий спектр сполучників, наприклад, *wenn* (3): *Wenn wir Ausländer uns in der ersten Phase seiner Aneignung befinden, neigen wir zu übertriebenem mimetischem Ausdruck* (9, S. 87); *als* (15): *Meinem Taxifahrer, einem schönen, zum Glück einäugigen Mann, stand der Schweiß in Tropfen über dem verwachsenen Lid und dem erhaltenen azurblauen Auge, als wir nach halbstündiger Fahrt plötzlich wieder im Schrittempo durch eine jener krummen, himmellosen Gassen krochen, in denen das Umkippen eines Handkarrens genügt, um den Verkehr zum Stillstand zu bringen* (9, S. 7), *während* (2), *bevor* (1), *bis* (1).

Завдяки частковій вибірці були виділені типи СПР, які домінують у творах Елеонори Гуммель, Свена Регенера та Георга Клайна: це підрядні означальні речення (29 %), підрядні речення часу (23 %), підрядні додаткові речення (17 %). У підрядних означальних реченнях підрядний зв'язок зазвичай утворений за допомогою відносних займенників *der, die, das (D-Sätze)*, у підрядних реченнях часу – за допомогою сполучника *wenn*, а у підрядних додаткових реченнях – *dass*.

Таким чином, можемо зробити висновок, що у творах сучасних німецьких письменників „Die Fische von Berlin“ Елеонори Гуммель, „Herr Lehmann“ Свена Регенера та „Libidissi“ Георга Клайна високочастотними є підрядні означальні речення. Саме за допомогою підрядних означальних речень автори можуть передати детально події, надати чітку характеристику персонажам, досягти елементів конкретизації та уточнення й саме цей тип СПР є більш типовим для художнього регістру. Різноманітності індивідуально-авторських дискурсів, домінанти й константи синтаксисної системи є дискурсотвірними і роблять його унікальним явищем.

Проте серед різних типів складнопідрядних речень немає таких, які б були характерними лише для одного авторського дискурсу і абсолютно не траплялися у дискурсі інших письменників. Це пояснюється тим, що авторські дискурси Елеонори Гуммель, Свена Регенера та Георга Клайна різняться не стільки наборами певних синтаксичних конструкцій, скільки кількісними характеристиками тих же елементів. Це підтверджує те, що синтаксис відіграє важливу роль у передачі особливостей мовної картини світу кожного письменника.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Адмони В.Г. Синтаксис современного немецкого языка / В.Г. Адмони – Л. : Наука, 1973. – 368 с.
2. Бойко Ю.П. Вживання підрядних речень у текстах різних функціональних стилів (на матеріалі англomовної прози та публіцистики) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Юлія Петрівна Бойко ; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – Одеса, 2002. – 20 с.
3. Бухінська Т.В. Розмір та частота вживання різних типів речень у німецькій мові (на матеріалі художньої прози та публіцистики) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Тетяна Вікторівна Бухінська ; Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2007. – 20 с.
4. Виноградов В.В. Проблема авторства и теория стилей / В.В.Виноградов – М. : Изд-во худ. лит., 1961. – 614 с.
5. Дейк Т. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т. ван. Дейк. – М., 1989. – 312 с.
6. Українська мова : [енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін.] – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во „Укр. енцикл.” ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с.
7. Duden. Die Grammatik der deutschen Gegenwartssprache – Mannheim / Wien / Zürich : Dudenverlag, 1995. – Bd. 4. – 864 S.
8. Hummel Eleonora. Die Fische von Berlin : [Roman] / Eleonora Hummel. – Steidl-Verlag Göttingen, 2006. – 223 S.
9. Klein Georg. Libidissi : [Roman] / Georg Klein. – Vollständige Taschenbuchausgabe München, 2001. – 239 S.
10. Regener Sven. Herr Lehmann : [Roman] / Sven Regener. – Taschenbuchausgabe Frankfurt am Main, 2003. – 288 S.